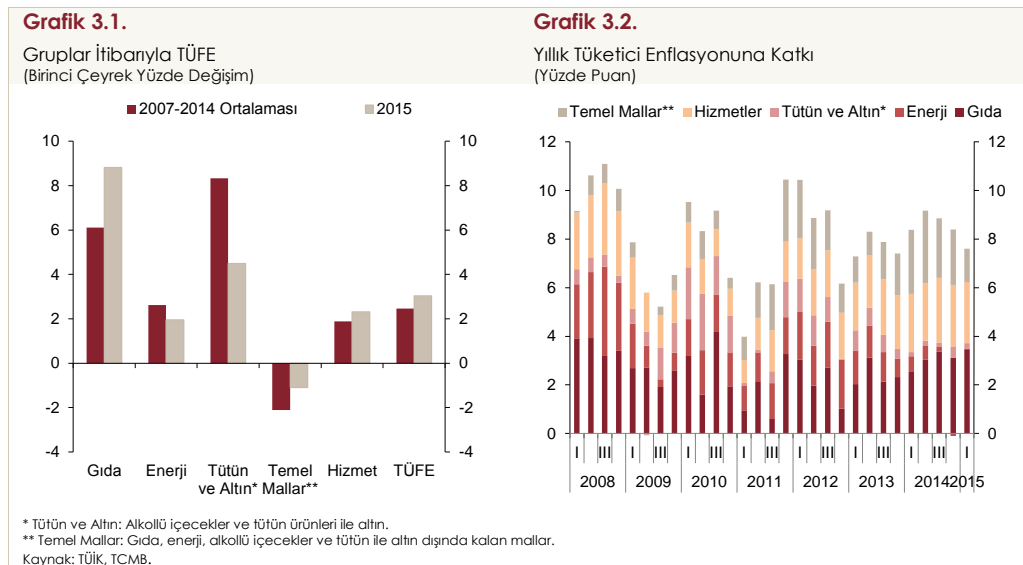

3. Enflasyon Gelişmeleri

2015 yılının ilk çeyreğinde tüketici enflasyonu 2014 yılı sonuna kıyasla yaklaşık 0,6 puan azalarak yüzde 7,61 oranına gerilemiştir. Enflasyondaki düşüşte temel mal grubu fiyatlarındaki baz etkisi belirleyici olmuştur. Yılın ilk çeyreğine ilişkin fiyat gelişmelerinde öne çıkan unsurların başında olumsuz arz koşullarının gıda fiyatlarında süregelen etkisi ve bunun yemek hizmetleri fiyatlarına yansımaları gelmiştir. Nitekim ilk çeyrek sonunda gıda fiyatlarının yıllık enflasyona katkısı 2014 yılı sonuna kıyasla 0,36 puan artarak 3,47 puan ile tüketici enflasyonunun önemli bir kısmını oluşturmuştur. Petrol fiyatlarının enflasyon üzerinde oluşturduğu azaltıcı etki uluslararası petrol fiyatlarında Şubat ayından itibaren gözlenen yukarı yönlü hareket ile sınırlanmıştır. Bunun yanında, çeyrek genelinde Türk lirasında kaydedilen değer kaybının enflasyona yansımaları geçmiş dönemlere kıyasla daha sınırlı olmuştur. Bu gelişmede; Türk lirasındaki döviz kuru sepetine karşı değer kaybının ABD dolarına kıyasla daha düşük bir oranda gerçekleşmesinin, ABD doları cinsinden ithalat fiyatlarında kaydedilen yavaşlamanın ve toplam talep koşullarında gözlenen zayıf seyrin etkili olduğu değerlendirilmektedir. Diğer taraftan, enflasyon beklentileri ve manşet enflasyonda henüz belirgin bir düzeltme gözlenmemesi hizmet enflasyonundaki yavaşlama sürecini geciktirmektedir. Çekirdek enflasyon göstergelerinin yıllık artış oranları bu çeyrekte düşüş kaydetse de, mevsimsel etkilerden arındırılmış verilerle göstergelerin ana eğilimleri önceki çeyrek sonunda ulaştığı seviyeleri korumuştur.

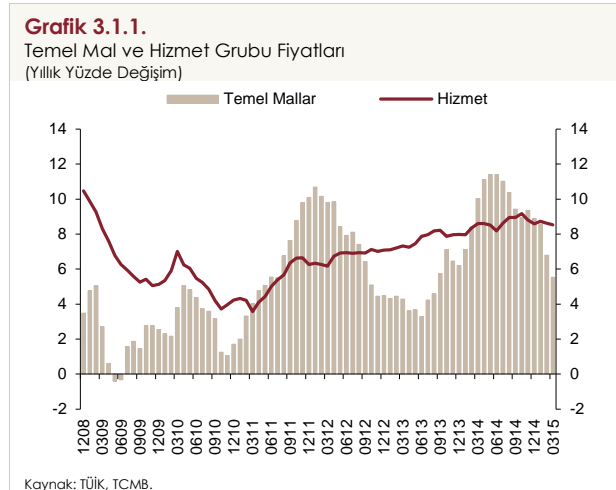
2015 yılının ilk çeyreğinde tüketici fiyatları yüzde 3,03 ile tarihsel ortalamasının üzerinde artmıştır. Bu dönemde çeyreklik fiyat değişimi, gıda, hizmet ve temel mal gruplarında tarihsel ortalamaların üzerinde gerçekleşirken enerji grubunda daha olumlu seyretmiştir (Grafik 3.1). Ancak, çeyreklik görünüme ilişkin en çarpıcı gelişme yüzde 8,82 ile endeks tarihinin en yüksek ilk çeyrek artışını kaydeden gıda fiyatlarında gözlenmiştir. Bu gelişmede işlenmemiş gıda fiyatlarının seyri belirleyici olmuştur. Bir önceki çeyreğe kıyasla temel mal grubunun yıllık enflasyona katkısı büyük ölçüde baz etkisiyle gerilerken hizmetlerin katkısında kayda değer bir değişiklik olmamıştır. Buna karşılık, gıda ve enerjinin yıllık enflasyona yaptığı katkı artmıştır (Grafik 3.2).

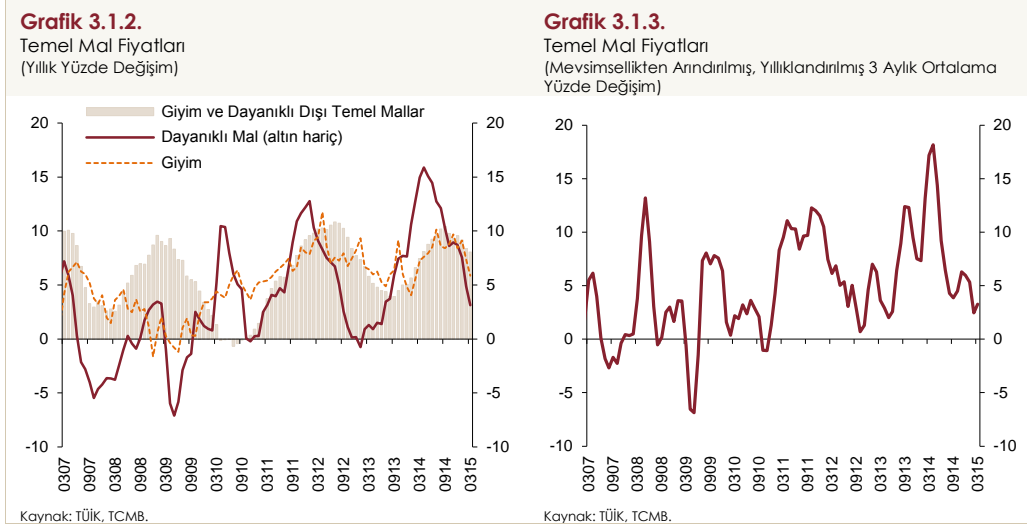
Özetle yılın ilk çeyreği, gıda enflasyonu ve bağlantılı hizmet kalemlerindeki yüksek seyrin devam ettiği; petrol fiyatlarındaki düşüş etkisinin azaldığı; Türk lirasındaki değer kaybının, mevcut talep koşulları ve dış fiyat görünümü çerçevesinde nispeten sınırlı kalmakla birlikte, enflasyonist etkilerinin hissedildiği bir dönem olmuştur. Önümüzdeki döneme ilişkin enflasyon görünümü, gıda fiyatlarının ulaştığı yüksek seviyeye bağlı olarak gözlenebilecek olası bir düzeltme hareketinin yanı sıra yurt içi talep koşulları ve genel fiyatlamaya davranışına bağlı olacaktır. Bu kapsamda, 2014 yılı Aralık ayında oluşturulan Gıda Komitesi'nin (Gıda ve Tarımsal Ürün Piyasaları İzleme ve Değerlendirme Komitesi) alınmasını önereceği önlemlerin gıda enflasyonunun düşürülmesine katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Gıda fiyatlarında öngörülen düzeltmeye ek olarak para politikasındaki temkinli duruşun sürdüğü ve uluslararası emtia fiyatlarının mevcut seviyelerini koruduğu bir görünüm altında manşet enflasyondaki yavaşlamanın devam edeceği tahmin edilmektedir. Öte yandan, küresel para politikalarına ilişkin belirsizlikler paralelinde Türk lirasında artan oynaklığın bu görünüm üzerinde risk oluşturmaya devam ettiği değerlendirilmektedir.

3.1. Temel Enflasyon Görünümü

2014 yılı genelinde döviz kuru etkileriyle yüksek seyreden temel mal grubu yıllık enflasyonu ilk çeyrekte 3,36 puan azalarak yüzde 5,54 oranına gerilemiştir (Tablo 3.1.1, Grafik 3.1.1). Bu gelişmede, bir önceki yıldan gelen yüksek baz etkisinin yanı sıra yurt içi talep koşullarındaki zayıflama öne çıkmıştır. Ayrıca enerji dışı emtia fiyatlarındaki düşüşler de bu görünüme olumlu katkı sunmuştur. Bu dönemde yıllık enflasyon tüm temel mal alt gruplarında azalırken düşüş yönlü en belirgin katkı dayanıklı tüketim mallarından gelmiştir. Döviz kuru geçişkenliğinin görece yüksek olduğu dayanıklı mallarda fiyatlar, Ocak ayındaki yüksek artışın ardından izleyen iki ayda yurt içi tüketim talebine de bağlı olarak ılımlı bir seyir izlemiştir. Böylelikle bu grupta yıllık enflasyon, yakın dönemde gözlenen döviz kuru hareketlerine karşın, büyük ölçüde baz etkisiyle belirgin bir düşüşle yüzde 3,12'ye gerilemiştir (Grafik 3.1.2). Benzer bir yavaşlama eğilimi giyim grubu yıllık enflasyonunda da gözlenmiş, mevsimsel etkilerden arındırılmış verilerle giyim enflasyonunun ana eğilimindeki yavaşlama belirginleşmiştir. Yıllık enflasyondaki düşüş "dayanıklı ve giyim dışı temel mallar" grubunda diğer gruplara kıyasla daha az olmuş ve söz konusu grupta mevsimsel etkilerden arındırılmış verilerle çeyreklik artış eğilimi sınırlı da olsa yükselmiştir. Bu gelişmeler ışığında, temel mal grubunun tüketici enflasyonuna olan katkısı ilk çeyrekte 0,9 puan azalarak 1,38 puana gerilemiştir (Grafik 3.2).

Temel mal enflasyonu ana eğiliminde 2014 yılı ikinci çeyreğinden itibaren kaydedilen iyileşmenin, son çeyrekteki duraklamanın ardından, ilk çeyrekte de devam ettiği görülmektedir (Grafik 3.1.3). Türk lirasında ABD dolarına karşı yakın dönemde gözlenen değer kaybı, önümüzdeki dönem temel mal enflasyon görünümüne ilişkin yukarı yönlü bir risk oluştursa da, yılın ilk çeyreği itibarıyla toplam talep koşullarının ılımlı seyri bu kanaldan gelen etkileri sınırlamıştır.

Tablo 3.1.1. Mal ve Hizmet Grubu Fiyatları
(Üç Aylık ve Yıllık Yüzde Değişim)

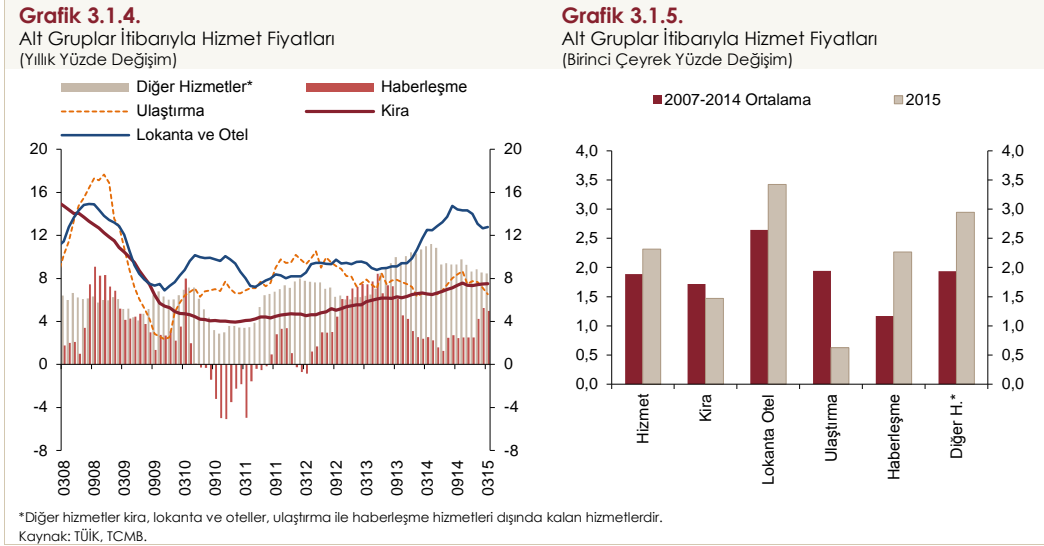
	2014					2015
	I	II	III	IV	Yıllık	I
TÜFE	3,57	2,06	0,69	1,63	8,17	3,03
1. Mallar	4,08	2,05	-0,30	1,99	7,99	3,34
Enerji	0,21	-1,12	0,11	-0,74	-1,54	1,96
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	7,50	0,41	1,50	2,90	12,73	8,82
İşlenmemiş Gıda	10,79	-2,16	0,02	3,53	12,24	16,40
İşlenmiş Gıda	4,57	2,82	2,82	2,36	13,16	2,30
Temel Mallar	2,05	6,16	-2,39	2,98	8,89	-1,10
Giyim ve Ayakkabı	-10,32	22,36	-10,50	10,38	8,40	-12,43
Dayanıklı Mallar (Altın Fiyatları Hariç)	9,54	-0,39	-0,08	-0,29	8,70	3,91
Mobilya	3,14	4,00	-1,11	1,56	7,73	3,55
Elektrikli ve Elektriksiz Aletler	3,86	-2,51	0,69	-0,31	1,64	2,44
Otomobil	16,65	-1,24	-0,10	-1,19	13,72	5,14
Diğer Dayanıklı Mallar	2,78	2,75	0,26	1,07	7,02	1,38
Giyim ve Dayanıklı Dışı Temel Mallar	3,21	2,85	1,82	1,38	9,57	1,78
Alkollü İç. Tütün Ür. ve Alın	8,24	-0,92	0,45	0,00	7,73	4,49
2. Hizmetler	2,37	2,10	3,05	0,81	8,59	2,32
Kira	1,30	1,82	2,25	1,78	7,34	1,47
Lokanta ve Oteller	4,54	2,81	3,95	2,02	13,98	3,42
Ulaştırma	1,24	2,68	4,05	-0,38	7,76	0,10
Haberleşme	-0,14	0,02	2,48	0,14	2,50	2,26
Diğer Hizmetler*	3,10	2,42	2,67	0,21	8,64	2,95

* Kira, lokanta ve oteller, ulaştırma ile haberleşme hizmetleri dışında kalan hizmetler.

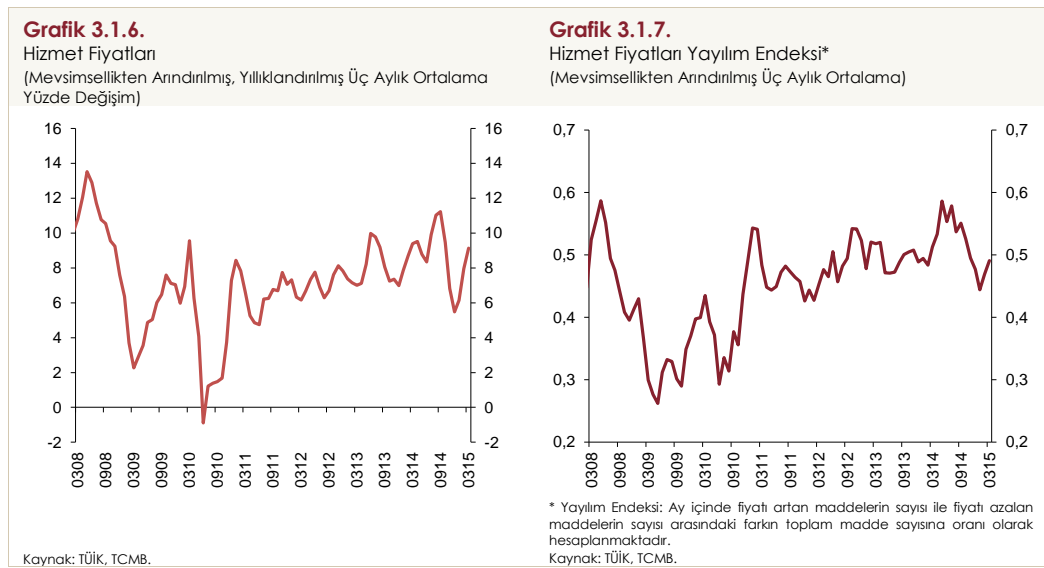
Kaynak: TÜİK, TCMB.

Hizmet grubunda yıllık enflasyon ilk çeyrekte belirgin bir değişim göstermemiş ve yüzde 8,53 ile yüksek seyrini korumuştur (Grafik 3.1.1). Grup enflasyonunun yüksek seyrinde lokanta ve oteller temel belirleyici olmaya devam ederken "diğer hizmet" alt grubu da önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde yıllık enflasyon, haberleşme hizmetlerinde artış kaydederken kira grubunda uzunca bir süredir sergilemekte olduğu istikrarlı yükselişle genel tüketici enflasyonuna yakınsamıştır. Buna karşılık, petrol

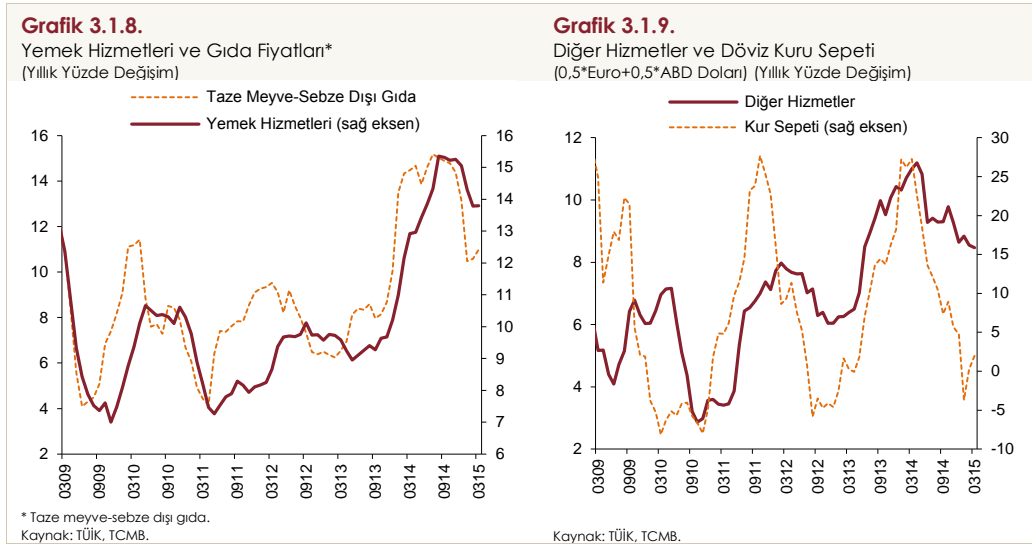
fiyatlarındaki düşüşlerin gecikmeli etkileri ulaştırma hizmetleri enflasyonunu sınırlamaya devam etmiştir (Grafik 3.1.4). Nitekim birinci çeyrek fiyat artış oranı ulaştırma hizmetlerinde tarihsel ortalamasının oldukça altında kalmıştır. Lokanta-otel, haberleşme ve "diğer hizmet" gruplarında ise fiyatlar tarihsel ortalamaların üzerinde artış göstermiştir (Grafik 3.1.5). Bu gelişmelerle hizmet grubunun tüketici enflasyonuna olan katkısı bir önceki çeyreğe kıyasla nispeten yatay bir seyir izleyerek 2,51 puan olmuştur.

Mevsimsellikten arındırılmış verilere göre hizmet enflasyonu ana eğilimi ilk çeyrekte yükselmiştir (Grafik 3.1.6). Petrol fiyatlarındaki düşüşün hizmet enflasyonu üzerindeki etkilerinin en belirgin olarak izlendiği Kasım-Aralık döneminde hızla gerileyen ana eğilim, bu etkilerin zayıflamasıyla birlikte Mart ayında yeniden geçtiğimiz Ekim ayı düzeyine yaklaşmıştır. Bu dönemde enflasyonun üç aylık ortalamalara göre ana eğiliminin yanında fiyat yayılım endeksinde de benzer bir hareket gözlenmiştir (Grafik 3.1.7).

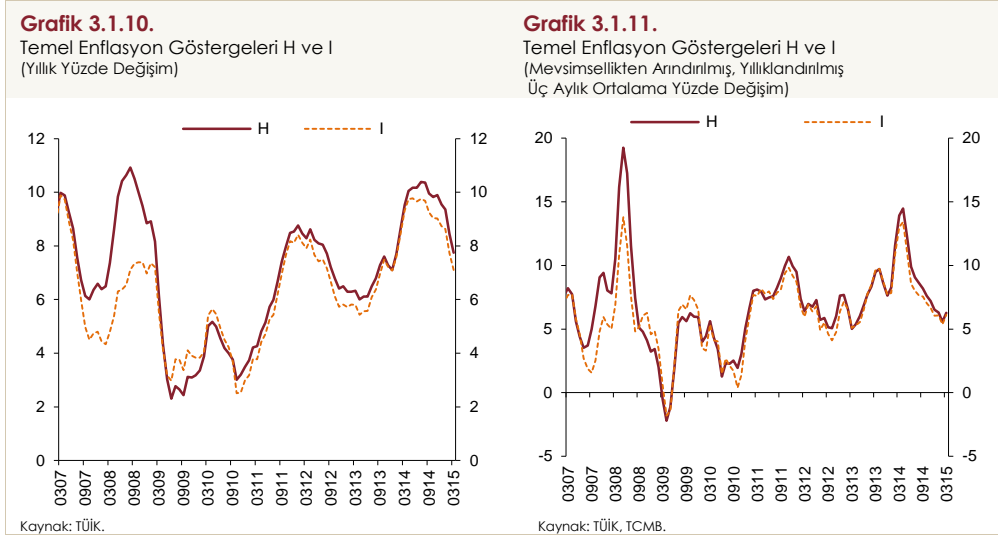

Ocak Enflasyon Raporu dönemi ile kıyaslandığında hizmet enflasyonu üzerinde maliyet yönlü baskıların arttığı gözlenmiştir. Gıda fiyatlarının doğrudan etkilediği yemek hizmetleri grubunda fiyat artışları birinci çeyrekte hızlanmış ve grup yıllık enflasyonu yüzde 13,79 ile yüksek düzeyini korumuştur (Grafik 3.1.8). 2014 yılının Temmuz ayından itibaren gerileyen petrol fiyatlarının Ocak ayı sonrasında kaydettiği artışlar, enflasyon üzerinde büyük ölçüde ulaştırma hizmetleri ile sınırlı kalan düşüş etkilerinin azalmasına neden olmuştur. Buna ek olarak, Türk lirasının Şubat-Mart dönemindeki değer kaybı, döviz kuru duyarlılığı yüksek "diğer hizmet" gruplarında enflasyondaki iyileşmeyi sınırlamıştır (Grafik 3.1.9). Hizmet enflasyonunun önemli belirleyicilerinden asgari ücretlerdeki net artış oranının 2015 yılı için ortalama yüzde 12,2 olarak belirlenmiş olması da, grup enflasyonundaki düşüşü sınırlayan bir diğer unsur olarak değerlendirilmektedir.

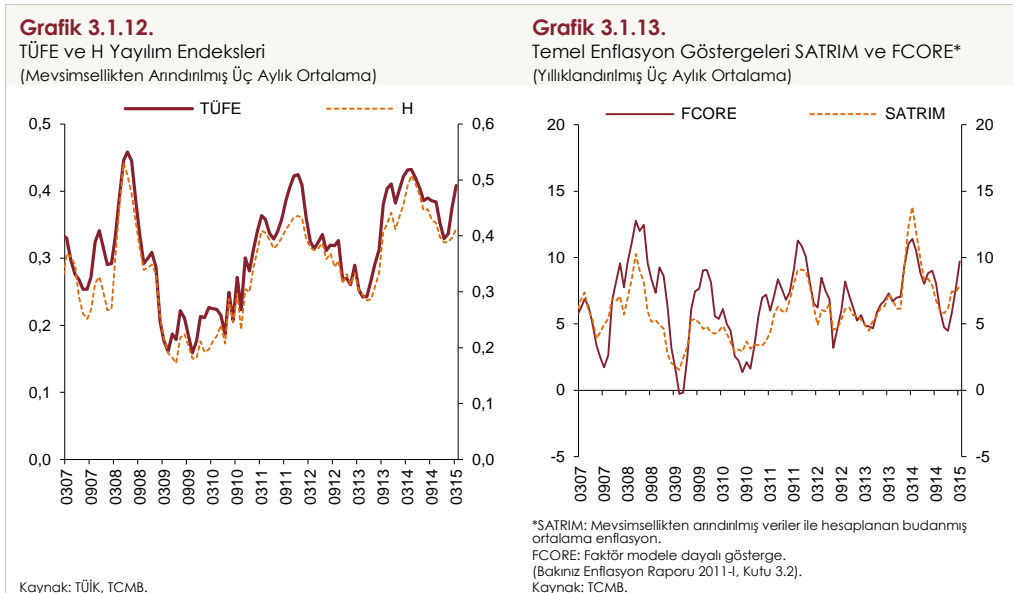

Para politikasında sürdürülen temkinli duruş ve yurt içi talepteki yavaşlama hizmet enflasyonunda öngörülen kademeli iyileşmeyi destekleyen unsurlar olarak değerlendirilmekle birlikte, yukarıda sayılan maliyet yönlü etkiler daha belirleyici olmaktadır. Uzunca bir süredir gıda fiyatları ve döviz kurlarına gelen olumsuz şokların kısa aralıklarla tekrarlayan nitelikte olması, enflasyon beklentileri ve tüketici enflasyonundaki düşüşün kalıcı bir eğilime dönüşmesini geciktirmekte ve endeksleme davranışının güçlü olduğu hizmet gruplarında enflasyon katılığına sebebiyet vermektedir.

Temel mal ve hizmet gruplarındaki görünüm paralelinde temel enflasyon göstergelerinden H ve I'nın yıllık enflasyonları belirgin bir düşüş kaydederek birinci çeyrekte sırasıyla yüzde 7,75 ve 7,10 olmuştur (Grafik 3.1.10). Yıllık enflasyon oranlarındaki düşüş büyük ölçüde temel mal grubundaki baz etkisinden kaynaklanırken ana eğilimde önceki çeyrek sonuna kıyasla belirgin bir iyileşme gözlenmemiştir (Grafik 3.1.11). Temel mal görünümündeki iyileşmeye rağmen hizmet enflasyonundaki yukarı yönlü hareket ana eğilimin yatay seyirinde etkili olmuştur.

Öte yandan ilk çeyrekte yayılım endekslerine göre fiyat artırma eğilimi bir önceki çeyreğe kıyasla sınırlı da olsa güçlenmiş; bu hareket gıda fiyatlarındaki gelişmeler paralelinde TÜFE'de daha belirgin olmuştur (Grafik 3.1.12). TCMB bünyesinde takip edilen alternatif çekirdek enflasyon göstergeleri bu dönemde enflasyon eğiliminin yükseldiğine işaret ederken gıda fiyatları etkisinin daha belirgin gözlemlendiği FCORE göstergesinde nispeten daha güçlü bir artış izlenmiştir (Grafik 3.1.13). Özetle, enflasyon eğiliminde 2014 yılının ikinci yarısında gözlenen aşağı yönlü seyir, 2015 yılının ilk çeyreğinde döviz kuru ve petrol fiyatlarındaki gelişmelere paralel olarak duraklamıştır. Para politikasında sürdürülen temkinli duruşa ek olarak finansal piyasalarda gözlenen dalgalanmayla birlikte yurt içi talep koşullarının zayıflaması maliyet baskılarını kısmen sınırlamış ve gıda grubunu dışlayan ana eğilim göstergelerinde bir önceki çeyreğe kıyasla belirgin bir iyileşme gözlenmemiştir.

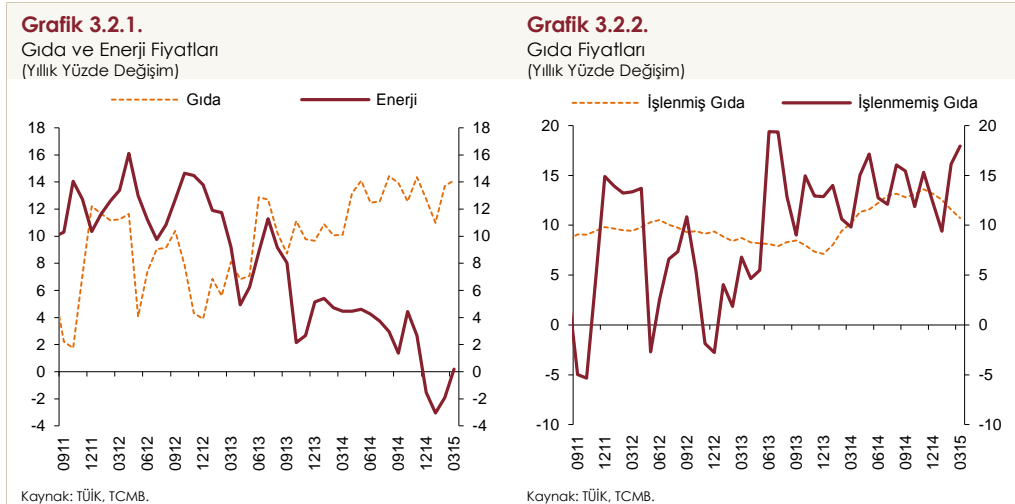

3.2. Gıda, Enerji ve Alkol-Tütün Fiyatları

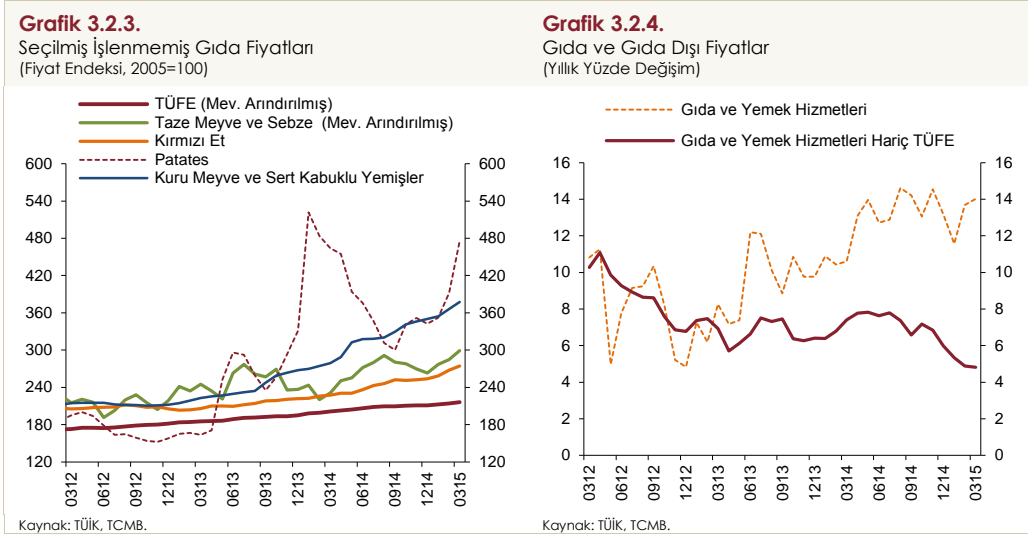
Tarım katma değeri olumsuz hava koşullarına bağlı olarak 2014 yılında yüzde 1,9 oranında daralmış, bu gelişmenin de etkisiyle gıda enflasyonu yıl boyunca yüksek bir seyir izleyerek anılan yılı yüzde 12,73 seviyesinde tamamlamıştır. Bu grupta yıllık enflasyon 2015 yılının ilk çeyreğinde yüzde 14,12'ye yükselerek Ocak Enflasyon Raporu varsayımının ima ettiği düzeyin oldukça üzerinde gerçekleşmiştir (Grafik 3.2.1). Gıda enflasyonundaki bu yükselişte işlenmemiş gıda fiyatlarındaki olumsuz görünüm belirleyici olmuştur (Grafik 3.2.2).

Bu dönemde işlenmemiş gıda yıllık enflasyonu bir önceki çeyreğe kıyasla 5,69 puan artarak yüzde 17,93'e yükselmiştir (Grafik 3.2.2). Mevsimsellikten arındırılmış veriler işlenmemiş gıda fiyatlarında yılın ilk iki ayında kaydedilen yüksek artışların, Mart ayında güçlenerek devam ettiğine işaret etmiştir. Bu görünümde sebze başta olmak üzere taze meyve ve sebze ile kırmızı et fiyatlarındaki gelişmeler öne çıkmıştır. Taze meyve ve sebze grubunda yıllık enflasyon yüzde 29'lar düzeyine yükselirken, kırmızı et fiyatlarında yıllık artış oranı dana etindeki gelişmelerin etkisiyle yüzde 20'lere ulaşmıştır. Bu gelişmelere ek olarak, patates fiyatları ilk çeyrekte yüzde 40'a yakın bir oranda artmış; kuru meyvelerdeki yüksek oranlı fiyat artış eğilimi hız kesmeden bu çeyrekte de devam etmiştir (Grafik 3.2.3).

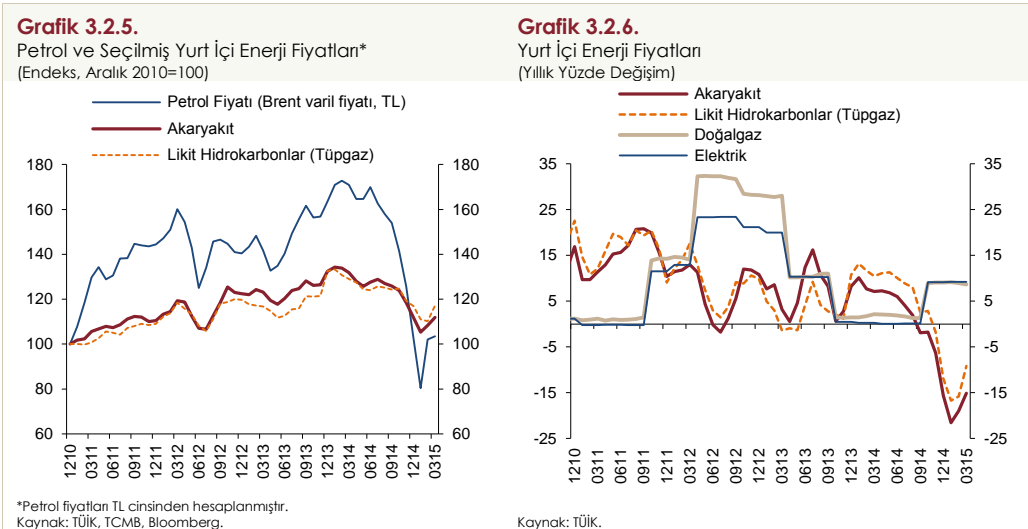
Diğer taraftan işlenmiş gıda grubunda yıllık enflasyon ilk çeyrekte yavaşlamıştır (Grafik 3.2.2). Bu gelişmede fiyat artışları yavaşlayan ekmeke ve tahıl ürünleri etkili olurken, ekmeke ve tahıl dışı gruptaki yüksek aylık artış eğilimi grup geneline yayılarak sürmüştür. Bu dönemde, zeytinyağı fiyatlarına bağlı olarak katı-sıvı yağ grubu, et fiyatlarına bağlı olarak işlenmiş et ürünleri, sebze fiyatlarına bağlı olarak da konserve işlenmiş sebze ürünleri fiyatlarında artışlar kaydedilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte ilk çeyrek sonunda gıda grubunun yıllık enflasyona katkısı 3,47 puana ulaşmıştır.

Gıda fiyatlarındaki yüksek seyrin yemek hizmetleri fiyatlarına yansımaları sürmektedir. Bu çerçevede, tüketim sepetinin yaklaşık yüzde 30'unu oluşturan gıda ve yemek hizmetleri grubunun yıllık enflasyonu yüzde 14 seviyelerine ulaşmış, gıda ve yemek hizmetleri hariç tüketici enflasyonunun yüzde 4,82 oranına gerilemesi ile bu iki grup arasındaki ayırışma daha da belirginleşmiştir (Grafik 3.2.4). Bu konuda Gıda Komitesi'nin alınmasını önereceği önlemlerin önümüzdeki dönemde gıda enflasyonunun düşürülmesine katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Enerji fiyatları ilk çeyrekte yüzde 1,96 oranında artmıştır. Uluslararası petrol fiyatlarındaki düşüş eğilimi yılın ilk ayında sona ermiş ve Brent tipi ham petrolün varil fiyatı bir önceki çeyrek sonundaki 56 ABD doları seviyesine yakın bir nokta olan 53 ABD doları civarında çeyreği tamamlamıştır. Bu çerçevede, akaryakıt ve tüpgaz fiyatları anılan çeyrekte sırasıyla yüzde 0,18 ve yüzde 0,29 ile düşük oranlarda artmıştır (Grafik 3.2.5). Ancak çeyrek içerisinde petrol fiyatlarının dalgalı seyrine paralel olarak bu alt gruplarda Türk lirasında gözlenen zayıflamanın da etkisi ile fiyatlar dalgalı bir seyir izlemiştir. Diğer taraftan ilk üç aylık dönemde yönetilen enerji kalemlerinden elektrik ve doğalgaz fiyatlarında bir değişim gözlenmezken belediyelerce belirlenen şebeke suyu fiyatları 2014 yılındaki yükselişlerin ardından ilk çeyrekte de yüksek bir oranda artmıştır (Grafik 3.2.6). Sonuç olarak, enerji grubu yıllık enflasyonu yılın ilk üç aylık döneminde yükseliş kaydetse de yüzde 0,19 ile endeks tarihindeki en düşük değerlerinden birini alarak tüketici enflasyonuna olumlu katkısını sürdürmüştür (Grafik 3.2.1).

Alkollü içecekler ve tütün ürünleri fiyatları ilk çeyrekte ÖTV tutarlarındaki ayarlamalar sonucunda yüzde 3,72 artmıştır. Alkollü içecekler ve tütün ürünleri grubunun yıllık tüketici enflasyonuna katkısı baz etkisi ile Aralık ayına kıyasla düşerek 0,20 puan olmuştur.

3.3. Yurt İçi Üretici Fiyatları

Yurt içi üretici fiyatları (Yİ-ÜFE) yılın ilk çeyreğinde imalat sanayi fiyatlarındaki artışın etkisiyle yüzde 2,60 oranında yükselirken baz etkisiyle yıllık olarak gerileyerek yüzde 3,41 olmuştur (Tablo 3.3.1, Grafik 3.3.1).

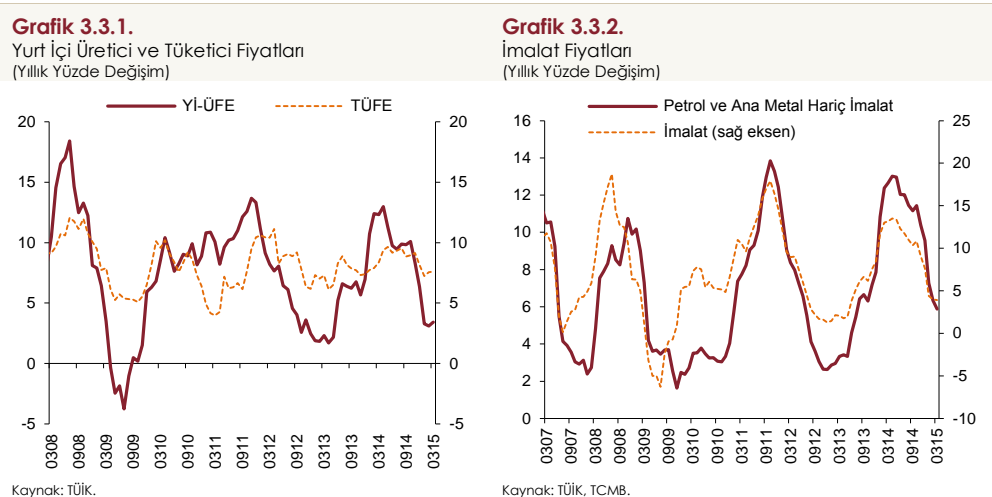
Tablo 3.3.1.

Yİ-ÜFE ve Alt Kalemler
(Üç Aylık ve Yıllık Yüzde Değişim)

	2014				2015	
	I	II	III	IV	Yıllık	I
Yİ-ÜFE	5,52	-0,38	2,02	-0,82	6,36	2,60
Madencilik	4,91	-1,77	0,92	-2,86	1,02	0,33
İmalat	6,29	0,11	2,18	-1,01	7,63	2,64
Petrol Ürünleri Hariç İmalat	6,11	0,40	2,35	-0,06	8,98	2,65
Petrol ve Ana Metal Ürünleri Hariç İmalat	6,11	0,70	2,37	0,16	9,56	2,70
Elektrik, Gaz Üretimi ve Dağıtım	-1,17	-4,85	1,01	1,53	-3,56	1,80
Su Temini	3,66	2,29	0,95	4,54	11,90	13,75
Ana Sanayi Gruplarına göre Yİ-ÜFE						
Ara Mali	5,99	-0,57	1,45	-0,36	6,53	1,97
Dayanıklı Tüketim Malları	8,47	-1,18	-0,50	0,84	7,55	5,15
Dayanıklı Tüketim Malları (Altın Hariç)	4,91	1,44	-0,39	1,29	7,38	2,91
Dayanısız Tüketim Malları	5,79	2,18	4,79	0,49	13,82	3,24
Sermaye Mali	1,66	-3,76	-0,07	-5,54	-7,64	2,29
Enerji	6,78	-1,04	1,18	-0,88	5,97	2,23

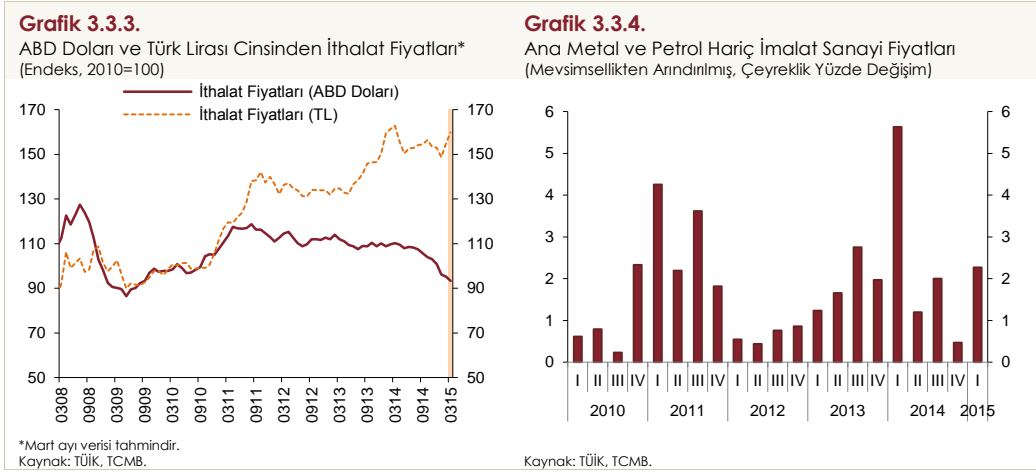
Kaynak: TÜİK, TCMB.

Yılın ilk çeyreğinde imalat sanayi fiyatları yüzde 2,64 oranında artmış, grup yıllık enflasyonu ise bir önceki yıldan gelen yüksek bazın etkisiyle yüzde 3,93 seviyesine gerilemiştir (Tablo 3.3.1, Grafik 3.3.2). Bu dönemde, imalat sanayi fiyatlarında genele yayılan artışlarda Türk lirasındaki değer kaybının etkisi öne çıkmıştır. Nitekim söz konusu dönemde ithalat fiyatları ABD doları bazında gerilerken Türk lirası bazında belirgin bir yükseliş kaydetmiştir (Grafik 3.3.3). Ancak başta petrol fiyatları olmak üzere uluslararası emtia fiyatlarındaki düşük seviyeler döviz kuru kaynaklı bu baskıları sınırlamıştır.

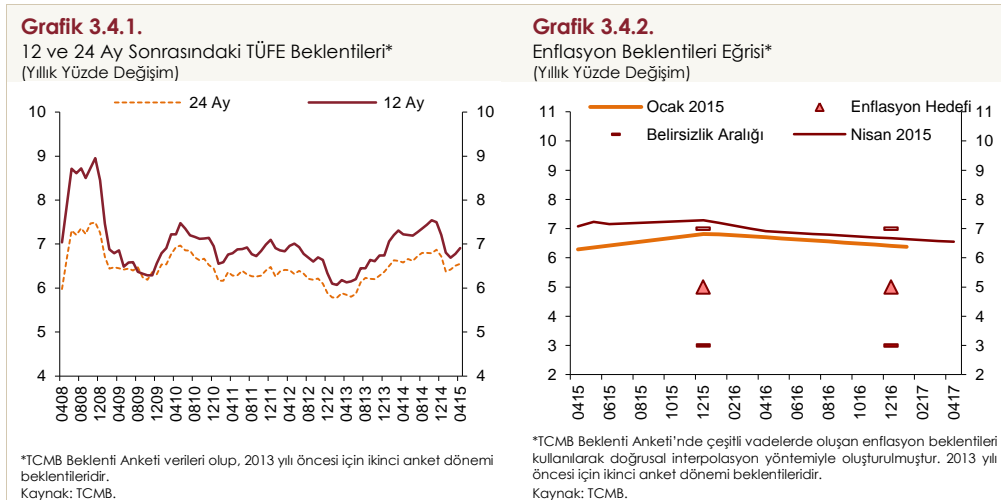
Bu dönemde dayanıklı ve dayanısız tüketim mallarında daha belirgin olmak üzere tüm ana sanayi gruplarında fiyat artışları gözlenmiştir (Tablo 3.3.1). Dayanıklı tüketim mallarında altın fiyatlarının etkisi ile belirgin bir artış (yüzde 5,15) gözlenirken altın hariç dayanıklı tüketim mali imalat sanayi fiyatları yüzde 2,91 oranında yükselmiştir (Tablo 3.3.1). Dayanısız tüketim malları fiyatlarında yüzde 3,24 oranında gerçekleşen çeyreklik artışın temel belirleyicisi gıda imalatı sektörü olmuştur. Başta kırmızı et,

katı ve sıvı yağlar, işlenmiş meyve ve sebzeler olmak üzere gıda imalatındaki fiyat artışları bu dönemde tüketici fiyatlarında da belirgin olarak hissedilmiştir. Sonuç olarak, ABD doları cinsinden ithalat fiyatlarındaki yavaşlamaya karşın Türk lirasındaki değer kaybı ve gıda imalatı kaynaklı yukarı yönlü etkiler doğrultusunda tüketici fiyatları üzerinde üretici fiyatları kaynaklı maliyet yönlü baskılar önceki çeyreğe kıyasla güçlenmiştir. Nitekim üretici fiyatlarının ana eğilimi hakkında bilgi içeren petrol ve ana metal hariç imalat sanayisinde çeyreklik enflasyon bir önceki döneme kıyasla daha yüksek olmuştur (Grafik 3.3.4).

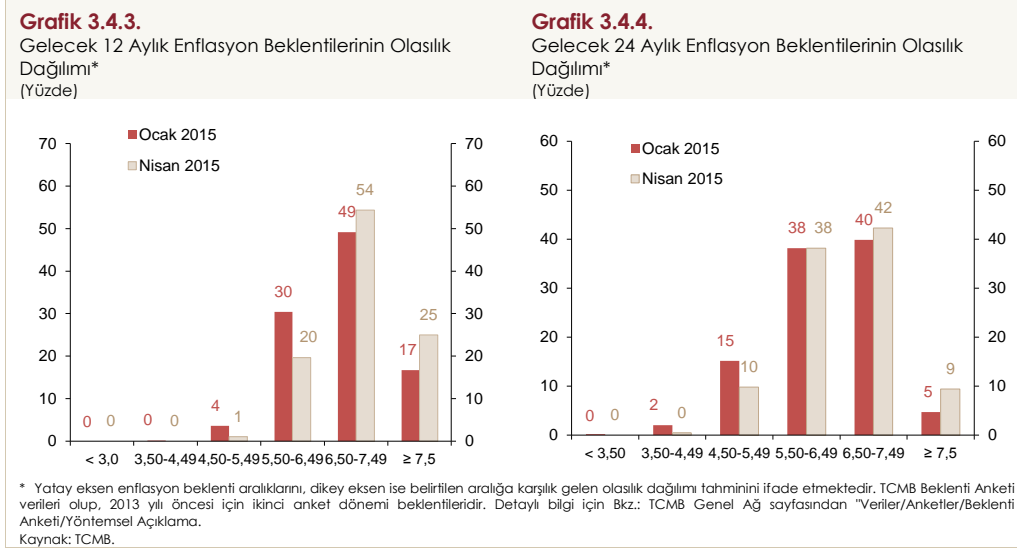

3.4. Beklentiler

2015 yılı başında, 2014 yılı son çeyreğinde gösterdiği aşağı yönlü eğilimini koruyan enflasyon beklentileri, Şubat ve Mart aylarında gıda ve enerji fiyatlarında gözlenen artışların etkisiyle yükselmiştir. Nisan ayında Türk lirasında yaşanan değer kaybının da etkisiyle orta vadeli beklentilerde görülen bozulma devam etmiştir (Grafik 3.4.1). Enflasyon beklentileri vadeler bazında incelendiğinde, yıl sonuna kadar olan beklentiler Ocak Enflasyon Raporu'na kıyasla yukarı doğru güncellenirken, daha uzun vadeli beklentilerdeki yükseliş daha sınırlı olmuştur (Grafik 3.4.2). Mevcut durumda, enflasyon beklentileri 2015 ve 2016 yıl sonları için yüzde 5 olarak belirlenen hedefin üzerinde seyretmektedir.

Hem gelecek 12 hem de 24 ay sonrası için enflasyon beklentilerinin olasılık dağılımları beklentilerde Ocak ayına kıyasla bir bozulmaya işaret etmektedir (Grafik 3.4.3 ve Grafik 3.4.4). 12 ay sonrası için enflasyonu yüzde 5,5-6,49 aralığında bekleyenlerin oranı bu dönemde belirgin şekilde azalırken; 6,5 ve üzerinde bekleyenlerin oranında artış gözlenmiştir. Gelecek 24 aya ilişkin beklentilerin dağılımındaki bozulma ise daha sınırlı kalmıştır.

Kutu
3.1

Taze Meyve-Sebze Tedarik Zincirindeki Engelleri Azaltıcı Tedbirlerin Fiyatlar Üzerindeki Etkisi

İşlenmemiş gıda sektörü tarımsal üretim, nakliye, işleme/sınıflandırma, depolama ve ilgili ticari hizmetleri de içine alan kapsamlı bir tedarik zincirine sahiptir. Dolayısıyla, ürün üreticiden çıkıp tüketiciye ulaşana kadar bir çok defa el değiştirebilir. Kayıt dışı araçların varlığı, üreticiler ile perakendeciler arasında doğrudan alışverişi engelleyen bürokratik işlemler ve depolama/nakliye süreçlerindeki yapısal sorunlar işlenmemiş gıda piyasasında önemli "tedarik zinciri engelleri" olarak tanımlanmaktadır. Bu engellerin azaltılmasına ilişkin tartışmalar, son yıllarda önemi artan gıda politikalarının merkezinde yer almaktadır. Söz konusu politikaların altında yatan temel nedenler genelde sağlık, güvenlik, kalite ve tarımsal üretkenlikle ilgili olsa da, engellerin ortadan kaldırılmasının işlenmemiş gıda fiyatlarını azaltabileceğine ilişkin bir kanı da mevcuttur.

1 Ocak 2012 tarihinde yürürlüğe giren 5957 sayılı "Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun" ile **(i)** kayıt dışı araçların ortadan kaldırılması, **(ii)** üreticilerin toptancı hallerine erişim maliyetlerinin azaltılması ve **(iii)** üreticilerin ürünlerini perakendecilere doğrudan satabilmelerine imkan sağlanması hedeflenmiştir. Bu çalışmada, kamuoyunda "Hal Yasası" olarak da bilinen 5957 sayılı kanunun taze meyve-sebze fiyatlarında gerilemeye yol açıp açmadığı, yani deneysel bir bakış açısıyla, farkların farkı ve regresyon süresizlik analizi yöntemleri kullanılarak sınanmaktadır.

Ampirik analizde toptan ve perakende fiyat verileri kullanılmaktadır. Toptan fiyatlar Antalya Büyükşehir Belediyesi Toptancı Hali'nin (ATH) internet sayfasındaki günlük taze meyve-sebze fiyatlarıdır. Türkiye'deki taze meyve-sebzenin yarıdan fazlası en büyük toptancı hali olan ATH kanalıyla dağıtılmaktadır. Ayrıca, reformun yürürlüğe girdiği mevsim olan kış mevsiminde, mevsim ürünlerinin ticareti büyük oranda ATH üzerinden gerçekleşmektedir. Bölgedeki büyük seraların varlığı sayesinde mevsim dışı ürünlerin ticareti de yine ATH kanalıyla gerçekleşmektedir. Perakende fiyat verisi olarak ise TÜİK tarafından derlenen aylık ortalama tüketici fiyatları kullanılmıştır. Perakende fiyat veri setinde toptan fiyat veri setine kıyasla daha az ürün kalemi olmakla birlikte, iki veri seti büyük oranda benzerdir.¹

Farkların Farkı Analizi (DID)

DID analizi politika öncesi ve sonrası dönemde taze meyve-sebze fiyatlarındaki değişimi incelemektedir. Baz analizde yasanın yürürlüğe girdiği 1 Ocak tarihi etrafında Aralık başından Ocak sonuna kadar tanımlanan 2 aylık simetrik bir analiz penceresi kullanılmaktadır. Bu çerçevede, 2010–2011 döneminde 1 Ocak öncesi ve sonrasındaki fiyat farklılıkları ile 2011–2012 döneminde 1 Ocak öncesi ve sonrası fiyat farklılıkları kıyaslanmaktadır. Gözlem ayı Ocak ise $D = 1$, Aralık ise $D = 0$, gözlem yılı 2011–2012 ise $T = 1$, 2010–2011 ise $T = 0$ değerlerini alan kukla değişkenler oluşturulmuştur. $(D \cdot T)$ etkileşimi müdahale ve kontrol gruplarını karşılaştırarak politikanın etkisini tanımlamaktadır. Tahmin edilen nihai eşitlik aşağıdaki şekildedir:

$$\ln p_{it} = \beta_0 + \beta_1 D_{it} + \beta_2 T_{it} + \delta(D_{it} \cdot T_{it}) + \mu_i + \epsilon_{it}$$

Burada i ürünü, t gözlem dönemini, $\ln p_{it}$ t döneminde i ürünü için nominal fiyat seviyesini, μ_i ürüne özgü sabit etkileri ve ϵ_{it} hata terimini göstermektedir. Reformun sonucu olarak taze meyve-sebze fiyatlarında ortaya çıkan değişimi ölçen δ parametresi tahmin edilmek istenen temel parametredir.

¹ Çalışmaya ilişkin daha fazla detay için bkz. Aysoy, Kırılı ve Tümen (2014).

Regresyon Süreksizlik Analizi (RDD)

DID tahmininin geçerliliğini sınamak için RDD yöntemi kullanılmaktadır. RDD analizindeki kukla değişkeni R reform sonrası için 1, reform öncesi için 0 değerini almaktadır. "Görev" (assignment) değişkeni zamandır ve toptan fiyatlar için "gün" perakende fiyatlar için ise "ay"dır. RDD denklemi şu şekilde yazılabilir:

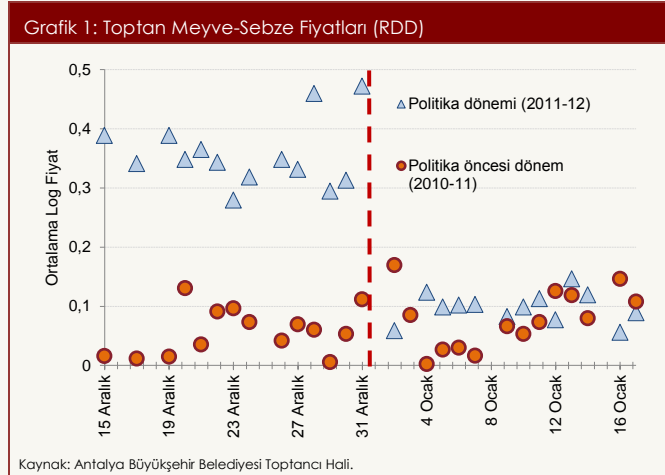
$$\ln p_{it} = \alpha + \gamma R_{it} + f_n(t) + \mu_i + \epsilon_{it}$$

Burada $f_n(t)$ zaman trendini gösteren n dereceden bir polinomdur. γ parametresi taze meyve-sebze fiyatlarında oluşan değişimi vermektedir. $f_n(t)$ polinomu için Gelman ve Imbens (2014)'in önerisi izlenerek düşük dereceli bir polinom seçilmiştir. Hatta, fiyatlar çoğunlukla doğrusala yakın bir trend etrafında dalgalandığı için doğrusal trend varsayımı benimsenmiştir. Hem DID hem de RDD analizleri için farklı pencere genişlikleri kullanılmıştır.

Reformun Toptan ve Perakende Fiyatlara Etkisi

Tablo 1'de reformun toptan fiyatlar üzerindeki etkisini gösteren DID tahminleri sunulmaktadır. 1, 2 ve 3 numaralı sütunlar sırasıyla 2 aylık (1 Aralık - 31 Ocak), 1 aylık (15 Aralık - 15 Ocak) ve 10 günlük (25 Aralık - 5 Ocak) veri pencereleri için tahminlerimizi göstermektedir. 2 aylık pencere için elde ettiğimiz DID tahmini reform sonrasında toptan fiyatların yaklaşık yüzde 34 oranında azaldığını göstermektedir. 1 aylık pencerede toptan fiyatlardaki azalış yüzde 23 civarındayken, tahminimiz 10 günlük pencere için yüzde 17'ye gerilemektedir.²

Grafik 1 RDD yönteminin geçerliliğini görsel olarak doğrulamaktadır. Grafikteki y eksenini ürünlerin ortalama log fiyatlarını gösterirken, mavi ile gösterilen fiyatlar politikanın uygulamaya girdiği dönem olan 2011-2012 gözlemlerini, turuncu ile gösterilen fiyatlar ise 2010-2011 dönemine ait gözlemleri ifade etmektedir. Kırmızı dikey doğru ise politikanın uygulanmaya başladığı tarihtir. Grafikten de açıkça görüleceği gibi, politika reformu sonrası toptan fiyatlarda keskin bir düşüş gerçekleşmiştir. Bir önceki yıl aynı dönemde ise herhangi bir fiyat düşüşü söz konusu olmamıştır.

² Tablo 1 - 4'te log-puan cinsinden verilen tahminler metinde $(e^x - 1) \times 100$ formülü kullanılarak yüzde cinsinden ifade edilmektedir [bkz. Halvorsen ve Palmquist (1980)].

Tablo 2'de Tablo 1'e benzer şekilde 2 ay, 1 ay ve 10 günlük pencere büyüklüklerinde RDD tahminleri verilmektedir. Pencere büyüklüğüne bağlı olarak, RDD tahminlerinin verdiği fiyat azalışları yüzde 18 ile 24 arasında değişmektedir. DID ve RDD tahminleri birlikte değerlendirildiğinde, toptan fiyatlarda reform sonrasında yaklaşık yüzde 20'lik bir azalış olduğu ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle, taze meyve-sebze piyasasında arz zinciri engellerini azaltmayı amaçlayan politika reformu seçilen kalemlerin toptan fiyatlarını yaklaşık yüzde 20 civarında azaltmıştır.

Perakende fiyatlar için elde edilen DID tahminleri farklı pencere büyüklükleri için Tablo 3'te sunulmaktadır. Bu tabloda 1 ve 2 numaralı sütunlar sırasıyla 2 ve 4 aylık pencerelerden elde edilen sonuçları vermektedir. 3 numaralı sütunda ise yine 2 aylık pencere için sonuçlar verilmektedir. Fakat müdahale grubu 2012–2013 dönemine, kontrol grubu ise 2009–2010 dönemine genişletilmiştir. Bu son alıştırmanın amacı, 1 ve 2 numaralı sütunlardaki sonuçların 2010–2011 ve 2011–2012 dönemlerine özgü fiyatlama davranışları ile belirlenmemiş olduğundan emin olmaktır. Üç gösterimde de politika reformunun perakende sebze-meyve fiyatları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı bulunmuştur. 2 aylık (Aralık - Ocak), 4 aylık (Kasım - Şubat) ve 6 aylık (Ekim - Mart) pencereler için Tablo 4'te sırasıyla 1, 2 ve 3 numaralı sütunlarda sunulan RDD sonuçları da DID sonuçlarını desteklemektedir. Toptan fiyatların aksine, politika reformunun perakende fiyatlar üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Genel Değerlendirme

Tahminler reformun toptan taze meyve-sebze fiyatlarını yaklaşık yüzde 20 oranında azalttığını, ancak perakende fiyatlarda kayda değer bir etki oluşturmadığını göstermektedir. Toptancı firmalar genel olarak küçüktür ve buldukları piyasa çoğunlukla yerel yetkililer tarafından kontrol edilmektedir. Dolayısıyla toptancıların fiyat belirleme kapasitesi sınırlıdır. Perakendeci firmaların fiyatlama gücü toptancı ve üreticiye kıyasla daha fazladır. Bu bağlamda, toptan fiyatlardaki gerilemenin perakende fiyatlara yansımamasının fiyat belirleme gücündeki bu farktan kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Tablo 1. Politika Etkisi (Toptan Fiyatlar) – DID Analizi

Değişken Adı	2 Ay		1 Ay		10 Gün	
Politika Etkisi ($D \cdot T$)	-0,419***	(0,017)	-0,265***	(0,018)	-0,187***	(0,032)
D	0,176***	(0,011)	0,011	(0,011)	-0,048**	(0,019)
T	0,458***	(0,012)	0,301***	(0,013)	0,294***	(0,021)
Ürün Sabit Etkileri	Var		Var		Var	
R^2	0,813		0,858		0,854	
Gözlem sayısı	3848		2220		740	

Notlar: Bağımlı değişken günlük taze meyve-sebze toptan fiyatlarının doğal logaritmasıdır. ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10'luk istatistiksel güven düzeyini ifade etmektedir. Gözlem dönemine göre toplulaştırılmış standart hatalar parantez içerisinde sunulmaktadır.

Tablo 2. Politika Etkisi (Toptan Fiyatlar) – RDD Analizi

Değişken Adı	2 Ay		1 Ay		10 Gün	
Politika Etkisi	-0,272***	(0,019)	-0,203***	(0,024)	-0,236***	(0,044)
Doğrusal Trend	0,0011	(0,0007)	-0,0034**	(0,0015)	0,0003	(0,070)
Ürün Sabit Etkileri	Var		Var		Var	
R^2	0,869		0,908		0,910	
Gözlem sayısı	1924		1110		370	

Notlar: Bağımlı değişken günlük taze meyve-sebze toptan fiyatların doğal logaritmasıdır. ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10'luk istatistiksel güven düzeyini ifade etmektedir. Gözlem dönemine göre toplulaştırılmış standart hatalar parantez içerisinde sunulmaktadır.

Tablo 3. Politika Etkisi (Perakende Fiyatlar) – DID Analizi

Değişken Adı	2 Ay		4 Ay		2 Ay	
	2010-11/2011-12		2010-11/2011-12		2009-10/2012-13	
Politika Etkisi ($D \cdot T$)	-0,036	(0,068)	0,022	(0,048)	-0,056	(0,060)
D	0,071	(0,048)	0,093***	(0,034)	0,091***	(0,024)
T	0,201***	(0,050)	0,128***	(0,032)	--	--
2009-2010	--	--	--	--	Eksiltilmiş kategori	
2010-2011	--	--	--	--	0,101***	(0,031)
2011-2012	--	--	--	--	0,312***	(0,045)
2012-2013	--	--	--	--	0,257***	(0,065)
Ürün Sabit Etkileri	Var		Var		Var	
Ay Sabit Etkileri	Yok		Var		Var	
R^2	0,930		0,918		0,927	
Gözlem sayısı	112		224		224	

Notlar: Bağımlı değişken aylık taze meyve-sebze perakende fiyatlarının doğal logaritmasıdır. ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10'luk istatistiksel güven düzeyini ifade etmektedir. Gözlem dönemine göre toplulaştırılmış standart hatalar parantez içerisinde sunulmaktadır.

Tablo 4. Politika Etkisi (Perakende Fiyatlar) – RDD Analizi

Değişken Adı	2 Ay		4 Ay		6 Ay	
Politika Etkisi	0,035	(0,117)	-0,045	(0,043)	0,002	(0,047)
Doğrusal Trend	--		0,080***	(0,023)	0,052***	(0,017)
Ürün Sabit Etkileri	Var		Var		Var	
R^2	0,991		0,969		0,939	
Gözlem sayısı	56		112		168	

Notlar: Bağımlı değişken aylık taze meyve-sebze perakende fiyatlarının doğal logaritmasıdır. ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10'luk istatistiksel güven düzeyini ifade etmektedir. Gözlem dönemine göre toplulaştırılmış standart hatalar parantez içerisinde sunulmaktadır.

Kaynakça

- Aysoy, C., D.H. Kırılı ve S. Tümen (2014). "Taze Meyve-Sebze Tedarik Zincirindeki Engelleri Azaltıcı Tedbirlerin Fiyatlar Üzerindeki Etkisi," TCMB Ekonomi Notu No: 15/03.
- Gelman, A. ve G.W. Imbens (2014). "Why High-Order Polynomials Should not be Used in Regression Discontinuity Designs?" NBER WP#20405.
- Halvorsen, R. ve R. Palmquist (1980). "The Interpretation of Dummy Variables in Semilogarithmic Equations," American Economic Review, 70, 474-475.

Kutu
3.2

Akaryakıt Fiyatlarının Nakliye Maliyetleri Kanalı ile Taze Meyve-Sebze Fiyatları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

Son dönemde taze meyve-sebze fiyatlarında gözlenen belirgin artış eğilimi bu ürünlerin fiyatlama mekanizmalarının daha iyi anlaşılması gerekliliğini doğurmaktadır. Bu çalışmada, ürün ve pazar yapısı nedeni ile maliyetlerin önemli bir ayağını oluşturabilecek taşımacılık maliyetlerinin taze meyve-sebze fiyatları üzerindeki etkisinin incelenmesi hedeflenmektedir. 22 Eylül 2012 tarihinde yürürlüğe giren ÖTV yasa motorin fiyatında litre başına 36 kuruşluk (yaklaşık yüzde 9'luk) bir yükselişe neden olmuştur. Söz konusu yasa motorin fiyatında beklenmedik, ani ve dışsal bir artış oluşturduğundan, nakliye maliyetlerinin taze meyve-sebze fiyatları üzerindeki etkisinin incelenmesi için uygun bir doğal deney fırsatı sunmaktadır.

Taze meyve-sebze toptancı halleri çoğunlukla belediyeler tarafından kurulmakta ve işletilmektedir. Genellikle üreticilerin ya da aracılardan ürünleri hale ulaştırması ve buradaki toptancılara satmasına dayanan bir sistemi olan haller, diğer illerdeki toptancılara ve perakendecilere de toplu halde ürün sağlamaktadır. Bu hallerden "satıcı" konumunda bulunan ve aynı zamanda ülkenin en büyük toptancı hali olan Antalya hali ile "alıcı" konumunda bulunan İstanbul hali arasındaki uzaklık, İstanbul halindeki taze meyve-sebze fiyatlarının üzerinde nakliye maliyeti kaynaklı önemli bir baskı oluşturmaktadır. Ülke genelinde taze meyve-sebze nakliyatı genelde kamyonlarla yapıldığından motorin önemli bir maliyet kalemidir. Bu yapı çerçevesinde, motorin fiyatındaki yüksek oranlı bir artışın İstanbul'daki hal fiyatlarına kısa sürede yansması beklenirken, kısa vadede Antalya halindeki fiyatları etkilemeyeceği beklenmektedir.

Akaryakıt fiyatlarındaki artışın nakliye maliyetleri kanalıyla taze meyve-sebze fiyatları üzerindeki etkisinin incelenebilmesi için ÖTV değişikliği tarihi olan 22 Eylül 2012'nin öncesi ve sonrasında 13'er günlük pencere seçilmiş ve ulusal üretiminin yüzde 40'tan fazlasının Antalya ve çevresinde gerçekleştirildiği 17 taze meyve ve sebzenin toptan fiyatı günlük bazda Antalya ve İstanbul hallerinde takip edilmiştir. Veri penceresi seçilirken, başka bir faktörden etkilenmeyecek kadar kısa fakat etkinin gözlenebileceği kadar uzun bir aralığın seçilmesi hedeflenmiştir. Oluşan akaryakıt fiyat farkının kısa vadede Antalya halindeki ürün fiyatlarına yansmasının sınırlı olması beklenirken, İstanbul halindeki özellikle Antalya gibi uzak şehirlerden taşınan ürünlerin fiyatlarını artış yönünde etkilemesi beklenmektedir. Söz konusu asimetric etki bu çalışmada uygulanan farkların farkı yönteminin de temelini oluşturmaktadır.

Aşağıdaki denklem akaryakıt fiyatlarının taze meyve-sebze fiyatlarına nedensel etkisini bir farkların farkı yöntemi ile tahmin etmektedir. Bu denklemde, bağımlı değişken olarak İstanbul ve Antalya hallerinden alınan günlük ürün fiyatlarının doğal logaritması kullanılmaktadır. Ayrıca f değişkeni ürün sabit etkilerini, ϵ değişkeni ise hata terimini sembolize etmektedir. Kukla değişken olarak tanımlanan I değişkeni vergi yasasından etkilenen İstanbul için 1, etkilenmeyen Antalya için 0 değerini almaktadır. Aynı şekilde T kukla değişkeni politika öncesi 0, politika sonrası 1 değerini almakta ve sonuç olarak politikanın nedensel etkisini ölçen değişken $I \times T$ şeklinde tanımlanmaktadır. Bu değişkenin önünde bulunan β katsayısı, ÖTV zammı sonrasında, Antalya ve İstanbul hallerinde gözlenen fiyat hareketlerinin farklılaşmasını ölçmektedir ve temel etki parametresi olarak incelenmektedir.

$$\ln p_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 I_{it} + \alpha_2 T_{it} + \beta \cdot (I_{it} \times T_{it}) + f_i + \epsilon_{it}$$

Bulgular Tablo 1'de raporlanmaktadır. ÖTV artışı sonucu yaklaşık yüzde 9 yükseliş kaydeden motorin fiyatlarının taze meyve-sebze toptan fiyatlarını kısa vadede yüzde 7-11 aralığında artırdığı gözlenmiştir. Bu artışın oldukça kısa gözlem aralıklarında ortaya çıkmış olması, bulunan sonuçların nakliye maliyetleri kanalı ile ilişkilendirilmesine olanak sağlamaktadır. Yüzde olarak bakıldığında bire bir oranına yakın gözlenen artışlar, nominal (yani kuruş bazında) bakıldığında ise bire birin üstünde görünmektedir.

Tablodan da görülebileceği gibi veri penceresinin kısıtlanması sonuçlar üzerinde büyük değişikliklere yol açmamıştır. Ayrıca, Balkan, Kal ve Tümen (2015) çalışmasında tartışıldığı üzere farklı seviyelerde ürün sabit etkilerinin seçildiği, İstanbul yerine yine şehir dışından kamyonla taşınan taze meyve-sebze arzının yoğun olduğu bir başka şehir olan Ankara'nın seçildiği ve 17 ürünün rassal olarak gruplandırıldığı tahminlerde de oldukça benzer sonuçlar alınmaktadır.³

Tablo 1. Farkların Farkı Regresyon Sonuçları

Değişken	26 günlük pencere	16 günlük pencere	6 günlük pencere
$I \times T$	0,070*** (0,025)	0,111*** (0,023)	0,103* (0,055)
I	0,522*** (0,018)	0,476*** (0,007)	0,474*** (0,013)
T	-0,128*** (0,016)	-0,104*** (0,021)	-0,087 (0,053)
Ürün Sabit Etkileri	Evet	Evet	Evet
Sabit Terim	0,324*** (0,019)	0,330*** (0,028)	0,349*** (0,040)
R ²	0,898	0,900	0,903
Gözlem Sayısı	884	544	204

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık seviyelerini ifade etmektedir. Parantez içinde verilen standart hatalar günlük bazda toplanmıştır. Pencere uzunluğu tahminlerin yapıldığı veri aralığını ifade etmektedir.

Sonuç olarak, akaryakıt fiyatlarındaki değişikliklerin bire biri aşan oranlarda taze sebze-meyve toptan fiyatlarına yansıdığı ve taşımacılık kanalı kaynaklı maliyetlerin toptan taze meyve-sebze fiyatlarında önemli bir belirleyici olduğu gözlenmiştir. Bire birin üzerinde fiyat artışı gözleminin, ertelenen birikimli fiyat artırımlarının akaryakıt zammından kaynaklanan fiyat artışlarına eklenerek etiketlere yansıtılması, taze meyve-sebze talebinin fiyat esnekliğinin düşük olması nedeniyle maliyet artışlarının tüketiciye yüksek oranda yansıtılması ya da yükselen maliyet marjları sonucu gelecekte oluşması beklenen fiyat artışlarının tüketiciye önceden yansıtılması gibi açıklamaları olabilir.

Kaynakça

Balkan, B., S.H. Kal ve S. Tümen (2015). "Do Fuel Prices Causally Affect Food Prices through the Transportation-Cost Channel? Evidence from a Tax Reform," yayımlanmamış Çalışma Tebliği.

³ Balkan, Kal ve Tümen (2015) bu konuda daha detaylı analizler sunmaktadır.

Kutu
3.3Firma Maliyet Yapısı ve Maliyet Kaynaklı Enflasyon Baskıları⁴

Gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun belirlenmesinde talep unsurlarının yanı sıra maliyet unsurları da önemli pay sahibidir. Nitekim döviz kuru kaynaklı şoklar, ücret enflasyonu ve gıda ile enerji fiyatlarına gelen şoklar kısa dönem enflasyon dinamikleri üzerinde belirleyici olmaktadır. Bu çerçevede tüketici ve hizmet enflasyonu üzerindeki maliyet yönlü baskıların izlenmesi önem taşımaktadır.

Maliyet yönlü baskıların izlenmesi için öncelikle firma maliyet yapısının bilinmesi gerekmektedir. Bu kutuda 2006-2011 yıllarına ait TÜİK Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri mikro veri seti kullanılarak sektörler itibarıyla firmaların maliyet yapısına dair oranlar sunulmakta, daha sonra bu yapıdan yola çıkarak 2006-2014 dönemi için çeyreklik bazda oluşturulan maliyet endekslerine yer verilmektedir. Kullanılan yöntem maliyet yönlü baskıların boyutunu, maliyetin kaynağına göre (hammadde, işgücü, finansman, enerji vs.) izleme imkânı sunmaktadır. Yapılan analiz bir etki analizi olmayıp, firmaların maliyet yapısını temel alarak gerçekleştirilen sonrasındaki maliyetlerdeki değişimin boyutu ve yapısını incelemektedir.

Tablo 1: Maliyet Dağılımı (2006-2011 Ortalama Pay, Yüzde, 20+ İstihdama Sahip Firmalar)⁵

	Sanayi Sektörü			Hizmet Sektörü	İnşaat Sektörü	Tarım Dışı Ekonomi
	İmalat	Enerji	Madencilik			
1. Toplam personel giderleri	16,0	24,7	21,7	33,3	14,8	23,6
2. Hammadde giderleri	58,9	39,2	32,6	20,2	60,0	41,5
3. Elektrik giderleri	2,3	5,7	4,6	1,9	0,4	2,0
4. Yakıt ve akaryakıt giderleri	2,6	4,2	15,5	4,2	3,8	3,6
5. Kira (bina ve makine teçhizat) giderleri	1,5	1,3	1,8	5,2	1,0	3,1
6. Finansman giderleri	2,5	4,5	2,5	5,1	1,7	3,6
7. Faaliyetle ilgili diğer giderler ⁽¹⁾	9,6	10,7	14,5	22,2	9,1	15,2
8. Diğer ⁽²⁾	6,8	9,6	6,9	7,7	9,2	7,4
Toplam ⁽³⁾	100	100	100	100	100	100
Enerji (bilgi için, (3)+(4))	4,9	10,0	20,1	6,1	4,2	5,6
Firma Sayısı (2006-2011 ortalama)	17002	284	579	17256	3877	38997
Firma pay dağılımı (2006-2011 ort. yüzde)	43,6	0,7	1,5	44,2	9,9	100
Firma Sayısı (2011 yılı)	20604	433	710	23854	6219	51820
Firma pay dağılımı (2011 yılı, yüzde)	39,8	0,8	1,4	46,0	12,0	100

Notlar: (1) Faaliyetle ilgili diğer giderler; haberleşme, seyahat, su, ilan, pazarlama, kırtasiye, küçük tamir, sigorta, muhasebe, hukuki işlemler ile hizmet faaliyeti yürüten girişimlerde hizmet üretimi için yapılan diğer giderler gibi kalemleri ifade etmektedir.

(2) Diğer kalemi büyük ölçüde "olağan dışı gider ve zararlar" ve "diğer faaliyetlerden olağan gider ve zararlar (kambyo zararları, faiz giderleri, karşılık giderleri, komisyonlar)" kalemlerinin etkisini yansıtmaktadır.

(3) Hesaplamalara yıpranma payı dâhil değildir.

Kaynak: TÜİK Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, Yazarların kendi hesaplaması.

Tablo 1'de sunulan, 2006-2011 dönemi için tarım dışı ekonomide faaliyet gösteren 20 ve üzeri (20+) sayıda çalışanı olan firmaların giderlerinin bileşimi incelendiğinde şu noktalar ön plana çıkmaktadır:

(i) Maliyetler içerisinde en yüksek pay yüzde 41,5 ile hammadde giderlerine aittir (Tablo 1). Bunu yüzde 23,6 ile personel giderleri izlemektedir. Bunları yüzde 15,2'lik payla genel işletme giderlerini yansıtan "faaliyetle ilgili diğer giderler" (çoğunlukla hizmet giderleri, bakınız Tablo 1 notlar) takip etmektedir. Enerji (elektrik, yakıt ve akaryakıt) giderleri ortalama yüzde 5,6'lık bir pay alırken, kira (bina ve makine-teçhizata ödenen) ve finansman giderleri sırasıyla yüzde 3,1 ve yüzde 3,6'lık paya sahiptir.

⁴ Kutudaki değerlendirmeler Gürçühan-Yüncüler ve Ögünç (2015) çalışmasına dayanmaktadır. Analizle ilgili detaylar için bu çalışmaya bakılabilir.

⁵ Tablo 1'deki maliyet payları firmaların gider kalemlerinden yola çıkarak muhasebe yaklaşımıyla hesaplanmıştır. Bu maliyet unsurları birbirinden tam anlamıyla bağımsız (dışsal) değildir. Örneğin bir firma için hammadde maliyetinin bir kısmı hammaddenin temin edildiği firmanın personel maliyetlerini de içermektedir. Bu nedenle, muhasebe yaklaşımıyla hesaplanan paylar üretim fonksiyonu yaklaşımıyla hesaplanan gider paylarına göre farklılık gösterecektir. Üretim faktörlerinin her birinin etkisi tam olarak ayrıştırılabile, hammaddenin payı azalırken, personel ve diğer unsurların payı artacaktır.

(ii) Hizmet hariç sektörlerde, hammadde giderleri toplam giderler içerisinde en yüksek paya sahip kalemdir. Bu kalem en düşük değeri yüzde 20,2 ile hizmet sektöründe, en yüksek değeri ise yüzde 60 ile imalat sanayi ve inşaat sektörlerinde almaktadır. İmalat sanayinde hammadde giderlerinin görece yüksek bir paya sahip olması, imalat sanayi fiyatları (Yİ-ÜFE) ile emtia ve döviz kuru gelişmeleri arasında gözlenen güçlü ilişkiyle uyum arz etmektedir.

(iii) Emek yoğun hizmet sektöründe istihdamın payı yüzde 33 civarındadır. Personel giderlerinin (personel ödemeleri, sosyal güvenlik ödemeleri ile kıdem ve ihbar tazminatından oluşmaktadır) payının büyüklüğü açısından hizmet sektörünün sırasıyla enerji (yüzde 24,7) ve madencilik (yüzde 21,7) sektörleri takip etmektedir. İmalat ve inşaat sektörlerinde ise personel giderlerinin payı yaklaşık yüzde 15'tir.

(iv) Madencilik sektöründe yakıt ve akaryakıt kalemi görece yüksek payı ile diğer sektörlerden ayrılmaktadır. Buna paralel olarak madencilik, toplam enerji maliyetlerinin payının en yüksek olduğu sektör olarak belirmektedir.

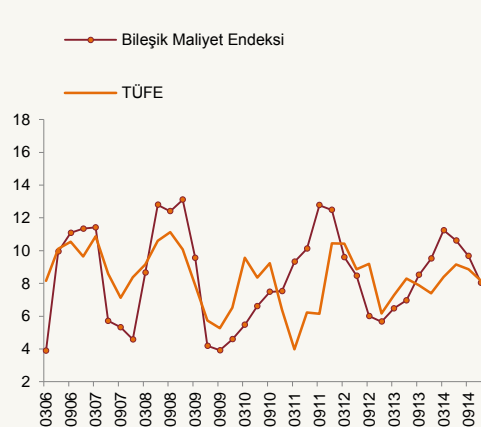
(v) Kira kalemi hizmet sektöründe yaklaşık yüzde 5 paya sahiptir. Diğer sektörlerde kira giderlerinin payı yüzde 2'nin altındadır. Gider kalemleri arasında kiranın önemi görece düşük görünmektedir. Bu durum, 20+ istihdama sahip firmaların maliyet yapısını yansıtmakta olup, daha düşük istihdama sahip girişimlerde bu oranın daha yüksek olması beklenebilir.

(vi) Genel işletme giderlerini gösteren "faaliyetle ilgili diğer giderlerin" payı hizmet sektöründe yüzde 22,2'dir. Öte yandan, diğer sektörlerde bu oran yüzde 10 civarındadır.

(vii) Finansman giderlerinin payı tarım dışı sektör genelinde yüzde 3,6 oranı ile nispeten düşüktür. Finansman giderlerinin payının en yüksek yüzde 5,1 ile hizmet sektöründe olduğu izlenmektedir.

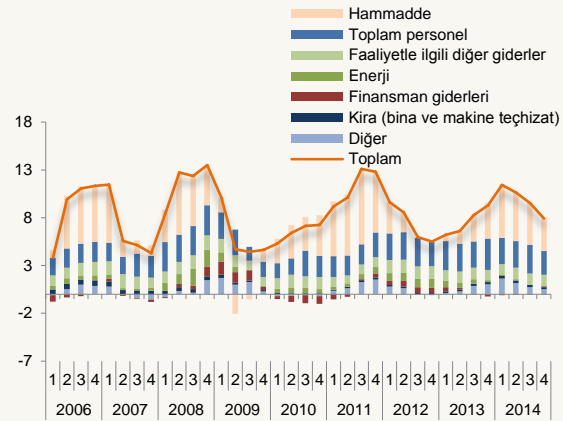
Bileşik maliyet endeksi yukarıda bahsedilen firma maliyet dağılımı ve söz konusu maliyet kalemlerine gösterge olabilecek seriler kullanılarak hesaplanmaktadır. Belirlenen göstergeler endeks haline getirilerek Tablo 1'de tarım dışı sektör için hesaplanan ortalama maliyet payları kullanılarak toplulaştırılmıştır. Maliyet endeksi ile TÜFE'deki yıllık değişimler Grafik 1'de çizdirilmiştir. Maliyetlerdeki değişimler ile tüketici enflasyonu çoğu zaman birbirine paralel hareket etmektedir. 2006 yılından itibaren bakıldığında iki seri arasındaki uyumun 2010 yılı son dönemi ile 2011 yılı ilk döneminde bir miktar bozulduğu gözlenmektedir.

Grifik 1. Bileşik Maliyet Endeksi ve TÜFE
(Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: TÜİK, Yazarların kendi hesaplamaları.

Grifik 2. Maliyet Endeksindeki Yıllık Yüzde Değişime Katkıları

Maliyet endeksinde 2006-2014 döneminde ortalama yıllık artış yüzde 8,5 iken, bu oranlar yıllık tüketici enflasyonu için yüzde 8,3'tür.⁶ Maliyetlerdeki bu değişime en yüksek ortalama katkı hammadde maliyeti (3,3 puan) ve personel giderlerinden (2,5 puan) gelmektedir (Grafik 2). Finansman giderlerinin katkısı 2008 yılı ikinci yarısı, 2009 yılı, 2011 yılı ikinci yarısı ve 2012 yıllarında artmıştır. Enerji ve kira kalemlerinin ortalama katkısı ise sırasıyla 0,6 ve 0,3 puan olmuştur (Grafik 2).

Hammadde fiyatlarındaki değişimlerin kayda değer katkısı hammadde kullanımında ithal girdilerin payının yüksekliği ile birlikte ele alındığında, tüketici enflasyonu üzerinde maliyet yönlü baskıları sınırlandırmada döviz kuru ve ithalat fiyatlarında istikrarın önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Yüncüler (2011) ile Ögünç ve Kara (2012) çalışmaları döviz kuru ile yabancı para cinsinden ithalat fiyatlarının fiyatlar üzerindeki önemini ortaya koymaktadır.

Hizmet sektörü dış ticarete nispeten kapalı, daha çok iç talebe dönük ve emek yoğun yapısı ile diğer sektörlerden farklı bir görünüm arz etmektedir. Hizmetin farklı yapısı dikkate alınarak bu sektör için de ayrıca maliyet endeksi oluşturulmuştur. Bu sektör için oluşturulan maliyet endeksi hizmet enflasyonundaki temel eğilimleri yakalayabilmektedir. İşgücü maliyetindeki artışlar hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmaların maliyet yapısı dikkate alındığında bu sektör için daha ön plana çıkmaktadır. İşgücü maliyetleri incelenen dönemde nominal bazda yıllık ortalama yüzde 10 ile genel tüketici enflasyonunun üzerinde bir oranda artmıştır. Personel giderlerinin toplam maliyetler içindeki payı dikkate alındığında, kar marjları veri iken hedeflenen enflasyonun üzerinde gerçekleşen ücret artışları enflasyondaki düşüşü baskılayacaktır. Diğer taraftan, ücret artışlarının verimlilik artışları ile uyumlu hareket etmesi bu kanaldan enflasyona gelecek baskıları sınırlayacaktır. Özellikle 2011 yılından itibaren kısmi emek verimliliğindeki artışlarının sınırlı kalması, ücret artışlarının anılan dönemde hizmet enflasyon dinamikleri açısından daha bağılayıcı bir unsur olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca hizmet sektöründe faaliyetle ilgili diğer giderlerin payı yüksektir. Bu olgu söz konusu gider kalemindeki gelişmelerin büyük ölçüde genel fiyat seviyesindeki artışlardan etkileneyeceği varsayımı altında, hizmet enflasyonunun genel tüketici enflasyonundaki gelişmelere duyarlılığının yüksek olduğunu ima etmektedir.

Sonuç olarak, tüketici enflasyonuna yönelik maliyet artışının temel belirleyicileri olarak hammadde fiyatları ve işgücü giderleri dikkat çekerken, hizmet sektörü özelinde işgücü maliyetlerinin önemi artmakta, işgücü ve hammadde giderlerine ek olarak faaliyetle ilgili genel işletme giderleri de önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Tüketici ve hizmet enflasyonu için oluşturulan maliyet göstergeleri, maliyet yönlü unsurların gerek seyirinin izlenmesi gerekse herhangi bir zamanda baskıların boyutu ve kaynağı hakkında bilgi sahibi olunması bakımından politika yapıcılara fayda sağlar niteliktedir.

Kaynakça

Gürcihan-Yüncüler, B. ve Ögünç, F. (2015). Firma Maliyet Yapısı ve Maliyet Kaynaklı Enflasyon Baskıları (No. 15/3). Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği, TCMB.

Kara, H. ve Ögünç, F. (2012). Döviz kuru ve İthalat Fiyatlarının Yurt İçi Fiyatlara Etkisi. İktisat İşletme ve Finans, 27(317), 09-28.

Yüncüler, Ç. (2011). Pass-through of External Factors into Price Indicators in Turkey. Central Bank Review, 11(2), 71-84.

⁶ Hesaplanan maliyet endeksindeki ortalama değişim ile tüketici enflasyonunun ortalama değişimi birbirine yakın değerler almıştır. Ancak fiyatları etkileyen diğer unsurlar olan toplam faktör verimliliğindeki artışlar ve kar haddindeki değişimler nedeniyle maliyetler ve fiyatlardaki değişimlerin birbir örtüşmesi beklenmemelidir.